

KIRSAL KESİMDEKİ KADININ LİDERLİK ŞANSI VE BİR ÖNERİ

Prof.Dr.Türkel MİNİBAŞ*

Atilla'dan Lincoln'e, Luther'den Danton'a, Atatürk'ten Gandhi'ye...Hepsi de erkek! Dünya tarihi halâ onları konuşuyor, kitleleri harekete geçirme ve belli bir hedefe yöneltmedeki başarılarının ardındaki sırrı çözmeye çalışıyor. Aslında onların başarıları bir liderde bulunması gereken

- vizyon sahibi olma,
- vizyonu doğru zamanda
- doğru kişilere aktarabilme

gibi özelliklere sahip olmanın ötesinde yarattıkları **vizyonun evrenselliğinden** kaynaklanmaktaydı.

Öte yandan vizyonları evrensel olmakla birlikte, hepsinin de erkek cinsinden gelmesi, liderliğin de cinsiyeti olduğunu ortaya koymaktadır. özellikle de cinsiyete dayalı ayrımcılığın kurumsalaştığı toplumlarda kadınlar: Aynı nitelik, beceri ve yukarıda sayılan özelliklere sahip olsalar da lider olamamakta; karşı cinsin yanında yardımcı ve/veya destekleyici rol üstlenmektedirler. Bu ayrıştırma küçük yaşlardan itibaren erkek rollerinin aile reisi, okul müdürü gibi lider konumundaki erkeklere ait olması; kadın rollerinin ise ister anne, ister öğretmen şeklinde olsun yönetilen konumunda olması nedeniyle erkeklerin liderlikle özdeşleşmesinden kaynaklanmaktadır (Minibaş, 1997).

Ne var ki, yüzyılın son çeyreğinde bilgi işlem ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişimin etkisiyle bilginin sadece belli kesimlerin ulaşabildiği bir kaynak olmaktan çıkması liderlik tanımını da değiştirmiştir. Liderlik artık belli bir yeti olmaktan çıkmış, öğretilbilir başka bir deyişle yaratılabilir hale gelmiştir. Dolayısıyla liderlik, artık ne bir kişilik ne de belli bir statü

* I.Ü. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ve kadronun özelliğidir. Günümüzün liderleri topluma yön veren ve çevre-
sindikileri katılımcı yapan modeller üreten tasarımcılardır (Peter, 1993).

Bireyin yaşamını özel ve kamusal alan olarak ikiye ayırdığımızda, kadın özel yaşamında yani ailesiyle birlikte sürdürdüğü yaşamda yetki ve statü açısından karar mekanizmaları içinde yeralmadığından lider işlevini de yüklenmemektedirler. Kentleşme ve eğitim olanaklarından yararlanma oranı artıkça uygulayıcılıktan karar verici konuma geçiş yapmakla birlikte aile yaşamında liderlik işlevini yüklenmesi sınırlı kalmaktadır.

Kırsal Kesimde Kadın Liderliği

Kentleşmeyle birlikte iletişim olanaklarının artması kadının gerek aile gerek yakın çevre karşısındaki statüsünü olumlu etkilemektedir. Kentin merkezine yaklaştıkça da daha eşitlikçi bir konuma gelmektedir. Dolayısıyla lider konumuna gelme şansı da yükselmektedir.

Kırsal kesimde ise ancak, erkek çocuk sahibi olmak kaydıyla kocası ölüp dul kaldıktan sonra ve de erkek çocuk ailenin yönetimini üstlenecek konuma gelinceye kadar özel alanda lider konumuna yükselmektedir (Minibaş, 1997). Özel alanda kadının lider ünvanını alabilmesi geleneklerin ve törenin uygun bulduğu ayrıcalıklı bir konuma sahip olmaya bağlı olması nedeniyle erkekle eşit konumda yer alan kadınların oranı % 5 gibi çok düşük seviyededir (Kâğıtçıbaşı, 1996)

Kaldı ki, kent merkezlerinden uzaklaştıkça, özellikle göç alan bölgelere gelindikçe kırsal kesimdeki yaşam biçiminin devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla kadının özel alandaki liderliğini kır-kent ayrımından ziyade sosyo-kültürel yaşam tarzı açısından değerlendirmekte yarar vardır. Böyle bir ayrım zaten kadının ekonomik yaşamdaki konumunu da kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır.

Her ne kadar aile içindeki cinsiyete dayalı geleneksel rol ayrımının devam etmesi kadınların liderlik işlevlerini yerine getirmelerini engellemekteyse de kadının kamusal alanda lider olma şansı özel alana göre daha fazladır. Bunda, kadının anne ve eş olarak toplum içindeki etkilenme ve etkilene alanının genişliği kadar; liderliğin

- esneklik
- doğru teşhis
- anlaşabilmek

şeklindeki üç altın kuralını binlerce yıllık kültürlerinin gereği olarak çocukluklarında öğrenmeye başlıyor olmalarının etkisi büyüktür. Buna rağmen, kırsal kesimdeki kadınlar gerek geleneksel faktörlerin etkisi gerekse üretimde "gizli işsiz" yani üretimin görünmeyenleri olarak yeralmaları nedeniyle

kamusal alanda lider olmaları olanaksızdır. Ne var ki, yine aynı özellikleri nedeniyle buldukları yöre sınırları içinde kalarak bu olanağı yakalama olanakları vardır.

Kırsal Kesimin Özgün Bir Alanı: Orman

Kırsal kesim denince genellikle tarım alanları gelmekte, kadının özel ve kamusal alandaki liderlik şansını yakalayabilmesi ya dul kalmasına ya da göç etmesine bağlanmaktadır. Oysa, kırsal kesimin özel bir alanı olan orman bölgelerinde yaşayan kadınların bu olanakları bulunmadığı gibi varlıkları bile akla gelmemektedir. Bunda kırsal kesimin tarımla özdeşleştirilmesi, ormancılığın da tarımın bir nüvesi olarak algılanması kadar erkek kimliğini tanımlamakta kullanılan balta-tüfek-avcı gibi kavramların ormanı çağrıştırmasının payı büyüktür.

Oysa, orman köyleri yerleşim özelliklerinden davranış kalıplarına, üretim biçiminden çevreyle olan ilişkilere kadar tarımla uğraşan köylerden bir çok noktada farklı özellikler taşımaktadır. Dolayısıyla orman köylerinde yaşayan kadınların konumları ve sorunları da tarım köylerindekiilerinden ayırmak gerekmektedir. Orman köyleri:

- dağlık bölgelerde kurulmuş olması,
- gelir kaynaklarının sınırlı olması,
- köylerin birbirinden uzak olması,
- kış koşullarının daha çetin geçmesi,
- ulaşım olanaklarının sınırlılığı

gibi nedenlerle diğer yerleşim birimlerine göre farklılık göstermektedir.

Yerleşim özelliklerini kadın açısından değerlendirdiğimizde ise ekim alanlarının bulunmaması ya da yok denecek kadar az olması ve köyler arasındaki mesafelerin uzunluğu nedeniyle kadının ev yaşamıyla daha fazla bütünleştiği gözlenmektedir. Köylerin birbirinden uzak olması aile içi ve akraba evliliklerini de zorunlu hale getirmektedir. Ne var ki, bu tür evlilikler zannedilenin tersine aile bireylerince desteklenmektedir de (Kâğıtçıbaşı 1996). Zira, bu yolla hem gelinin babasına verilen başlık parası hem de geline takılan ziynet eşyaları aile içinde kalmakta; yani parasal birikimin parçalanmasının önüne geçilmektedir.

Kısacası, kadının özel alandaki liderlik şansı tarım alanlarında yaşayan kadınlardan da kötüdür.

Köy yaşamının dışa açılan penceresi anlamına gelen pazar ilişkileri orman köyleri açısından yok denecek kadar azdır. Köylünün kendi başına ürettiği sebze, meyve gibi ürünlerin sınırlı olmasının yanısıra kent ve kasa-

balara ulaşım koşullarının yetersizliği de pazara ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Ailelerin erkek çocuklarına öğrenim fırsatını kullanmada öncelik tanımaları, aile içi işbölümünde kasaba ya da kentteki pazara gitme görevinin baba ve en büyük erkek çocuğa verilmiş olması ve askerlik görevi gibi nedenler erkeklere köy dışı yaşamla kadınlardan daha fazla ilişki kurma olanağı tanımaktadır. Buna karşılık kadınların kendi evleri ve bir kaç komşu ya da akraba dışında dış dünya ile ilişki kurma şansları yok denecek kadar azdır.

Kadının dış dünya ile iletişim olanaklarının doğa ve gelenekler tarafından kesilmiş olması kamusal alanda da liderlik şansını ortadan kaldırmaktadır.

Kamusal Alanda Lider Yaratma

Bildiğiniz gibi, tarım köylerinde kadınlar tarlada aile üyelerine yardımcı işgücü olarak çalıştığından genellikle ücret almamaktadırlar. Ekonomik bağımsızlıkları olmadığı için gerek aile gerekse köy içi karar mekanizmalarını etkileyememektedirler. Buna karşılık orman köylerinde:

- ekim alanlarının yok denecek kadar az ya da sınırlı olması;
- kesim, çekim, yükleme işlerinin fiziksel güç gerektirmesi

nedeniyle kadının evinin dışına çıkarak üretimde kendine yer bulması... Kısacası, tarımda olduğu gibi ucuz hatta karın tokluğuna çalışan işgücü olma özelliği yok denecek kadar azdır.

Son yıllarda dağ ve orman turizminin ivme kazanmış olması orman köyleri için sadece gelir düzeyinin yükselmesi açısından değil; eğitim, sağlık, haberleşme, ulaşım olanaklarından yararlanabilmeleri açısından da önemli olanaklar sağlamıştır.

İşte bu noktada orman köylerinin kadınları özel bir önem kazanmaktadır. Zira beslenme, konaklama, el ürünlerinin değerlendirilerek hediyelik eşyaya dönüştürülmesi hep kadın ögesini ön plana çıkaran işlerdir. Başka bir deyişle kadın emeğinin değerlendirilmesi ekonomik özgürlükle birlikte kimlik kazanacaktır ki... Bu kimlik, kadının kamusal alana liderlik etmesini ve diğer kadınların yaşamının sosyal ve siyasal alanlarına da katılımını sağlayacaktır. Bu amaç doğrultusunda ücretsiz

- dikiş, yemek pişirme, ilk yardım ve hastabakıcılık kursları;
- reçel, turşu, yün ve el işleri gibi ev içinde üretilen malzemenin pazara ulaşabilmesi için pazarlama kanalları;
- okuma-yazma eğitmeni yetiştirme kursları

düzenlenerek kamusal alanın kendi içinden lider yetiştirilebilir. Ne var ki bu kursların kişiye liderlik özelliği kazandırabilmesi öncelikle yöre kadınlarının gereksinimlerinin doğru belirlenmesine bağlıdır. Gerçekten de, bu köylerin çoğunda ilk okul öğretmeni bulunmadığı gibi kız çocuklarının ilkokuldan sonra öğrenimlerine devam etmeleri söz konusu değildir. Köylerin dış dünya ile bağlantısının kesildiği kış ayları yukarıda yeralan kurslarda “lider-eğitmen” olarak yetiştirilen kadınların yerel alana öncülük etmesi için kullanılmalıdır.

Bu tür projenin gerçekleşmesi öncelikle:

- kadınların toplumda kendilerini ifade edebilmeleri için hangi olanaklara sahip olduklarının;
- kadınların kamusal alanda liderlik yapabilmeleri için gerekli kaynaklara ulaşma olanaklarının;
- kamusal alanda liderlik kazanan kadının toplum içindeki saygınlığının nasıl etkilediğinin

saha çalışmalarıyla doğru belirlenmesine bağlıdır.

Bugüne kadar yapılan saha çalışmaları kadınların öncelikli sorunlarının sağlık, kızların ortaöğrenime ulaşamaması, gelir yetersizliği, içme suyu yetersizliği olduğunu göstermektedir. Ne var ki sorunların çözümü kaynakların kırsal alana yönlendirilmesi kadar geleneksel yapının kırılarak köylerin yaşam kalitesinin de yükseltilmesine bağlıdır. Bu noktada kadınların kamusal alandaki öncülüğü özel bir önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

Senge Peter, M., Beşinci Disiplin; Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993, s.363.

Kağıtçıbaşı, Ç., “Değerlendirme 3”, Kadınlar ve Siyasal Yaşam Eşit Hak-Eşit Katılım, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yay. No.4, İstanbul 1996, s.275-276.

MASAL KADINLADI

Yrd.Doç.Dr.Muhsine Helimoğlu YAVUZ*

İncelediğin toplam 90 masaldan (ki bu masalların tamamı derleme ürünüdür, ilk kez sözden yazıya tarafımdan geçirilmiştir ve özgündür), 45'inin ana kahramanını kadınlar oluşturuyorlar ve masalın ana olayını da onlar yönlendiriyorlar.

Öteki masalların çoğunda da yan kahramanlar olarak yer alıp, yine önemli işlevler yükleniyorlar. Masalların ana kahramanı olan bu kadınları başlıca şu 7 grupta toplayabiliriz:

- 1 - Mutluluğu yakalamak için uğraş veren, olayların gidişini yönlendiren akıllı, vefalı, özverili, direşken kadınlar.
- 2 - Kıskanç ve iftiracı kadınlar.
- 3 - Kötü kalpli üvey anneler, büyücü kadınlar ve acımasız dev anaları.
- 4 - Cinsel tacize uğrayan kadınlar.
- 5 - Eşlerine ihanet eden kadınlar.
- 6 - Yalan ve kurnazlıkla mutluluğa ulaşmak isteyen kadınlar.
- 7 - Akılsız, beceriksiz, sağduyusuz kadınlar.

1. Mutluluğu Yakalamak İçin Uğraş Veren, Olayların Gidişini Yönlendiren Akıllı, Vefalı, Özverili, Direşken Kadınlar:

Bu masal tipi "Eşmanip" masalında, elinden kaçırdığı mutluluğun ardına düşen bir kadın olarak karşımıza çıkar. Sırrını saklamayıp annesine söylediği için dış görünüşü eşek olduğu halde, aslında olağanüstü bir varlık olan kocasını elinden kaçıran padişahın kızı, onu bulmak için yanına iki heybe altın alıp, bir ata binerek yollara düşer. Pekçok uğraş verip, pekçok sıkıntı çektikten sonra, ona yeniden kavuşur.

"İnsan sahip olduğu güzelliklerin değerini ancak onu yitirdikten sonra anlar ve yeniden elde etmek için, büyük bir uğraş vermesi gerekir."

"Bazı sırların saklanmaması, çok merak ve kuşku felaket getirir."

* Mimar Sinan Üniversitesi, Öğretim Üyesi.

“Mutluluğa giden yol uzun ve çetindir.”

“Sabırlı, kararlı ve cesur insanlar amaçlarına ulaşabilirler” gibi, iletileri de içinde taşıyan bu masalın konusu ile mitolojideki “Eros ve Psikhe” (Sevgi ve Ruh) arasında şöyle bir benzerlik vardır:

Psikhe kocası Eros’la yalnızca, gece karanlığında birlikte olmakta ve onun kim olduğunu bilmemektedir. Eğer onun yüzünü görürse bu sır bozulacak ve bu mutluluk bitecektir. Bir zaman bu sırrı saklayan ve çok mutlu olan Psikhe sonunda, kıskanç ablalarının zorlamalarına dayanamayarak bir gece, mumu yakıp, uyuyan kocasının yüzüne bakar ve tılsım bozulduğu için de onu kaybeder. Eros ona şöyle söyler: “Akılsız kız. Kuşkunun aşkı kaçırdığını bilmiyor musun? Bana ilk bakışın son bakış olacağını sana söylememiş miydim? Seni kendime eş olarak seçtim. Buna layık olduğunu isbat etmiş olsaydın, annem ve gökyüzündeki büyük tanrılar sana ölümsüzlük verecekler ve sen de benimle, sonsuzluğa kadar gökyüzünün güzellik cennetleri içinde yaşayacaktın. Şimdi, her şey bitti. Seni bırakıp ayrılmam gerek.

.....

Cesaretinin, inancının üstün olması şartıyla bana tekrar varabilirsin, Bu deney ve acının uzun ve zahmetli yoludur.” (Mitolojiden Masallar, Buckley, Çev. Orhan Petek, İst., 1985, s.35)

“Padişah ile Çocukları” masalının kahramanı olan, padişahın akıllı kızı, babasının kocasına sorduğu her sorunun yanıtını ona öğreterek, oğlanı korur ve onunla mutlu olur.

“Terzi ile Karısı” masalında ise, terzinin akıllı karısı, kendisine gözkoyan padişahın, kocasına koştuğu her koşulu yerine getirmesine yardımcı olarak, kocasıyla kalmayı başarır.

“Padişah ve Üç Oğlu” masalında Hasan’ın sevgilisi, sonuna kadar ona bağlı kalır ve bir başkasıyla evlenmemek için direnir. Bu uğraşımın sonunda da Hasan’a kavuşur.

“Tüylü” masalının ana kahramanı olan, Hint padişahının güzel kızı, rüyasında görüp âşık olduğu, Yemen padişahının oğluna-evlenme teklif eder. Törelere aykırı olan, bu kız tarafından gelen evlenme önerisini doğru bulmayan ve hiç hoş karşılamayan oğlan onu geri çevirince, kız oğlanı bulmak için yollara düşer. Uzun ve zahmetli uğraşlardan sonra bulur ve elde etmeyi başararak mutlu sona ulaşır.

Gelenek ve göreneklerimize ters düşer gibi görünen bu ayrıksı masal, aslında çok önemli bir ileti içermektedir. Birisiyle evlenmek, mutlu olmak isteyen kadın pasif kalmamalıdır. Önerinin karşıdan gelmesini beklerse, bu

öneri hiç gelmeyebilir ve bu nedenle de elini uzatsa yakalayabileceği mutluluk yanından geçer gider. Ayrıca, kadın yalnızca evlenme önerisinde bulunmakla kalmamalı, kendisini geri çeviren erkeği elde edebilmek için de uğraş vermelidir.

Görüldüğü gibi, toplumun erkeğe biçtiği bu rol ve ondan beklediği bu davranış biçimi, bu masalda altüst edilmiş ve çok daha gerçekçi bir işlevsellik kazandırılmıştır. Bu masal da gösteriyor ki halkın sağduyusu, eskimiş gelenekleri yıkacak her yeni, güzel, yararlı yeniliğe, uygulamaya açıktır. Çok az da olsa böylesine ayırksı masalların olması, değiştirilmesi gereken ve istenen bazı değer yargılarının olduğunu müjdelemesi bakımından, oldukça ilgiye değer ve önemli bir olgudur.

“Keşiş” masalında ise sıradan bir halk çocuğu akıllı ve güzel kız, keşiş kılığına girip, bir süre kendisiyle beraber olarak gönül eğlendiren, sonra da çekip giden padişah oğlunun ardına düşer, uzun uğraşlardan sonra onu kendisine aşık etmeyi başarır ve mutlu sona ulaşır. Yine buradaki ileti de kararlılığın, akılcıca verilen uğraşın, sosyal sınıflar arasındaki uçurumu yok edeceği doğrultusunda oluşu bakımından önemlidir.

“Cesur Kız” masalının iletisi de yine toplumun geleneksel değer yargılarını değiştirmeyi amaçlayan, yalnız erkeklere biçilen “cesur-korkusuz” olma rolünün yapaylığını anlatan, önemli bir iletidir. Burada kızlar da erkekler kadar, bazan onlardan bile cesur korkusuz olabilirler denmekte ve cesaretin erkeğe veya kadına değil, aslında “insan” a özgü bir özellik olduğu anlatılmaktadır. Çünkü, öyle kadınlar vardır ki cesaret, tutarlı davranış, kararlılık açısından pek çok erkekten daha öndedir. Ayrıca bizim toplumumuz her ne kadar “ataerkil” bir aile tipi görünümü sergilese de, özünde “anaerkil” bir toplumdur. Çünkü batılı halkların deyişiyile “Beşiği sallayan el, evi de yönetir”. Bilindiği gibi bizde beşiği sallayan biricik el de kadındır.

Yine ayrıca; öteki bazı masalarda da gördüğümüz gibi, pekçok olay karşısında çekince gösteren erkeği, kadın yüreklendirmekte, yönlendirmekte ve başarılı olmasını sağlamaktadır. (Bu işlev akla ister-istemez, olumsuz bir örnek de olsa, Shakespeare’in ünlü yapıtı “Macbeth”te, Macbeth’in Kral Duncan’ı öldürüp yerine geçme konusunda gösterdiği çekince karşısında, Lady Macbeth’in onu yüreklendirmesini ve bu kararı gerçekleştirmesini sağlamasını getiriyor.

“Elma Yanaklı Kız” masalının kahramanı olan, yoksul ama akıllı kız, dileye-isteye kendisiyle evlendiği halde, yoksulluğu nedeniyle onu aşağılayan padişah kocasına öyle bir ders verir ki, öcünü almakla kalmayıp tahtını da elinden alır ve onun yerine padişah olur. Yerleşik geleneksel yargılara ters düşmesi ve kendini beğenmiş, sağduyudan, hoşgörüden uzak, akılsız bir

erkek yönetici yerine, akıllı bir kadın yöneticinin geçmesinin çok daha iyi olacağı, hak etmeyenlerin yerlerini korumayacakları iletisini veren bu “ayrıkısı” masal da iletisinin işlevi açısından oldukça ilginçtir.

“Boncuk Padişah”taki kadın kahraman kendine güvensiz, evhamlı, sözleri ve olayları çarpıtan kocasının kendisini dövmesi, cehennem azabı çektirmesi üzerine, onun ilkel egosunu tahrik ederek, bir başka amaca yönlendirir ve böylece ondan kurtulur. Yaşadığı olaylar sonucu hatasını anlayan adam; giderek, karısını elinden çıkarıp, haketmediği bu mutluluğu yitirerek, cezasını çeker.

Öyleyse mutluluk, birliktelik, evlilik, özen, sevgi, anlayış ister. Bunlarla beslenmeyen birliktelikler ise er veya geç, bir gün yıkılır gider. O zaman da hiçbir pişmanlık fayda vermez. Eldeki küçük mutlulukların değeri bilinmeli, beslenip geliştirilmelidir. Yoksa, insanı sonuçta bekleyen yalnızlık ve acıdır.

“Üç Dilek” masalının kahramanı olan, yoksul çobanın akıllı karısı, kendisine gözkoyan krala yüzvermez. Kralın çobana koştuğu her koşulu yerine getirmesi için de kocasına yardımcı olur ve böylece evliliklerini kralın elinden kurtarır. Mutlu evliliğin temeli parada değil, iyi anlaşmada ve sevgide gizlidir; iletisini taşıyan bu masaldaki kadının ayrıca vefalı, onurlu, saygılı tutumu ve namuslu bir çoban olan kocasını, başkasının karısına istenmediği halde gözdikecek kadar alçalan bir adama -ki bu adam kral bile olsa- değişmeyişi, asıl iletiyi oluşturmaktadır.

Giderek, “paranın açamayacağı kapı yoktur” iletisinin yaygınlaştığı bir dünyada, bu tür karşı “savunma-iletileri”ne büyük bir gereksinim olduğu ortadadır. Zaten halk kültürlerinde hiç birşey rastlantılar sonucu yaratılmamıştır. Her ileti, sağlıklı bir “neden-sonuç” ilişkisi üstüne kurulmuştur.

“Şirin ile Şevketli”de poligami (çokeşlilik) konusunda olumlu iletiler verilmekte ve kumaların birbirleriyle anlaşmaları halinde, mutlu olabilecekleri örneklenmektedir.

Halkın sağduyusu burada, varolan ve önlenemeyen sosyolojik-etik-ekonomik bir olguya, bir soruna, olumlu açıdan bakmayı ve bunu sorun olmaktan çıkarmayı yeğlemektedir. Çünkü, halk arasında erkeklerin birden çok kadınla evlenmesi doğal karşılanmakta, böyle olunca da kadınlara bu konuda, sorun yaratmamaları öğütlenmektedir. Ayrıca burada, ilgiye değer bir başka nokta da kumaların kendi aralarında iyi geçinmenin ötesinde, birbirlerini çok, ama çok sevmeleri ve birbirleri için her türlü özveride bulunmalarındır ki, bu davranış biçimi insana, pek doğal olmayan ve sıradışı bazı çarpık ilişkileri çağırıştırıyor.

Yine ayrıca bu tür masalarda, kadının çok evliliği hiç sözkonusu bile edilmiyor. Halk kültürümüzde poligaminin yalnızca erkekler için geçerli ve kabul edilebilir bir uygulama olduğunu görüyoruz.

Birden çok eşle evlilik giderek, erkek için öğünülecek olumlu bir davranış olarak gösterilirken, kumaların iyi geçinmesi de onların toplundan “aferin” almalarını sağlıyor ki, bu çarpık değer yargısı da toplumda poligamiyi erkekler adına doğallastırmakla kalmıyor, yüreklendirip yaygınlaştırma tehlikesini de içinde taşıyor.

Bu özendirmenin, günümüzde bile geçerliliğini koruduğunu görmek ise işin bir başka çarpık yönünü oluşturuyor. Geçtiğimiz 1993 yılında, medyayı günlerce meşgul eden Mersinli “Dede” adlı yoksul dolmuş sürücüsü gencin, iki kadınla evlenmesi ve üçünün aynı yatağı paylaşmaları olayı, bu tür çarpıklıkların, yozlaşmaların toplumda hangi boyutlara varabileceğini göstermesi bakımından, çarpıcı bir örnek olaydır.

Bu iletide halkın sağduyusu, belki de önleyemediği bir olumsuzluğu iyileştirmeye çalışmaktadır ama, ne olursa olsun yine de yanlış, olumsuz bir iletidir ve sağlıklı aile yapısıyla, insan onuruyla bağdaşır bir yönü olmadığı için, savunulacak bir yönü de yoktur.

“Şerbetçi Güzeli” masasında yer alan gelin-kaynana işbirliği, kadınların iyi niyetle elele verdiklerinde, nasıl da incelikli güzellikler üretebileceklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Halk kültürümüzde önemli bir yeri olan ve genelinde alışageldiğimiz gelin-kaynana kavgalarının temelinde, ekonomik ve psikolojik nedenlerin yattığı bilinen bir gerçektir. İnsansal yaşamın dramatik kurgusunu oluşturan bir “ezeli” gerçeklik olan (ki “ebedi” de olacaktır kamsındayım) anaların oğullarından, kadınların da kocalarından vazgeçmemeleri nedeniyle çıkan, bu gelin-kaynana çatışmasının, bizim gibi toplumlarda gözardı edemeyeceğimiz bir de ekonomik boyutu vardır.

Özellikle kırsal kesimlerdeki ataerkil ailelerde, evin direği erkektir. baba ölünce de bu “ev direkliği” işlevi, otomatik olarak oğula yüklenmektedir. Çünkü, “oğul eve direk, kız ele dayaktır”. Öyleyse ana, sonuna dek oğulun sorumluluğundadır, onun insanlık ve erkeklik onurunun ayrılmaz bir parçasıdır ve yine onun “en güzel, en sevgili” insanıdır. (Oidipus kompleksi mi?) ... Ayrıca, ev sarayının da “valide sultan”ıdır. yönetim her ne kadar oğulda görünse de dolaylı olarak anadadır.

Yılların-yüzyılların, gelenek ve göreneklerin oluşturup güçlendirdiği, böylesine katılaşmış bir düzenin üstüne gelecek olan gelinin, “valide sultan”la girişeceği bir çatışmada şansı ne olabilir. O da eğer akıllıysa, önce bir nabız yoklaması yapıp, karşılıklı güçleri ölçer ve çoğu zaman da “Dur ken-

dime yer edeyim, gör sana neler edeyim” taktiğini kullanarak, bir süre herşeyi oluruna bırakıp alttan alır. Bu sırada bir yandan da inceden inceye, derinden derine “Hürrem Sultan” oyunlarını, yaptırım alanına sürmeye başlar. Bunun için de yapacağı ilk hamle, en güçlü silahı olan kadınsı özelliklerini, bir “seks objesi” olarak eşine sunmak olacaktır. Bu etkili silahı, doğru zamanda ve doğru mekanda kullanabilmek için de en uygun zaman gecedir, en uygun mekan ise yatak. Oğlunun daha sonraki davranışlarından bu doğru seçilmiş zamanı ve mekanı farkedene kaynananın tepkisi de çoğu zaman, uzlaşmadan uzak, bir savaş ilândır.

Gün ışığına çıkan bu çekişmenin, giderek onulmaz bir kin ve nefrete dönüştüğü de görülür ki, bu öfke dolu, çözümsüz, yoğun duygular aile içi huzursuzlukları, bazan da aile dağılmalarını beraberinde getirebilir.

İşte bu gelenekselleşmiş önemli ve yıkıcı didişmelere, bir “karşı savunma” olarak halk kültürü, bu masalda görüldüğü gibi anlaşmış, birbirini seven, aynı amaçlar doğrultusunda işbirliği yapabilen gelin-kaynana örnekleri yaratmıştır. Çünkü, toplum kendi yapısındaki sorunların çözümünü de yine kendi içinde üretmek zorunda olduğunun bilincindedir.

“Terliklerin Getirdiği Mutluluk” masalındaki akıllı kız, dilinin belasına düştüğü zindanda bile umutsuzluğa ve paniğe kapılmadan, kurduğu uzun vadeli akıllıca bir planla, zindancıyı ele geçirir. Onun aracılığıyla padişah karısı olup, mutlu sona ulaşır.

Hayat ne bir bayram günüdür, ne de bir yas günüdür, tüm sevinçler ve acılar geçicidir, önemli olan her zaman, her yerde insanın aklını kullanması, her güç durumdan çıkış yolu aramasıdır, akıllıca verilen her uğraş, kurtuluşa giden bir adımdır iletisinin verildiği bu masal da yine, ne istediğini bilen, direşken kadınlara iyi bir örnektir.

Başına gelen herşeyi alınyazısı sayıp, bunun değişmezliğine inanarak kaderine razı olan insanların, özellikle de kadınların çok olduğu bir toplumda, bu tür iletileri içeren masalların yaratılması çok doğaldır ve çok gereklidir.

“Sihirli Yüzük”te ise, ekonomik yönden sıkıntıya düşen bir adam, kariesinin akıllıca yol göstermeleri ve önerileri sayesinde, bu sıkıntıdan kurtulur ve durumunu düzeltir. Toplumumuzda, kadınların sözünün pek önemsenmediği, eskiden mahkemede tanıklıklarının bile kabul edilmediği, sık sık “elinin hamuruyla erkek işine karışma”masının anımsatıldığı gözönüne alınırsa, bu iletinin de bir hayli “ayrıkısı” olduğu kabul edilmelidir. Aile birliğinin, kadın-erkek işbirliği ile ortaklaşa sağlanması, önemli kararların ortak alınması, evde erkek kadar kadının da söz sahibi olması, bazan kadınların erkeklerden daha uzak görülmesi olduğu gibi, son derece yapıcı, olumlu iletileri içeren bu masal da yine toplumun geleneksel iç işlevine karşı, bir tepki, bir önlem olarak doğmuştur.

“Yarış” masalındaki akıllı çoban kızı ise akli sayesinde, karmaşık gibi görülen bir duruma çözüm getirir ve padişah karısı olmayı başarır. Aklın ve yeteneğin; zenginlikten, makamdan daha önemli olduğu, aklın ve yeteneğin zenginlik getirebileceği ama, zenginliğin akıl ve yetenek sağlayamayacağı iletişinin verildiği bu masal da toplumumuzun yaşadığı deneyimlerin sonucunda, halkın oluşturduğu bir söz yaratısından başka birşey değildir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, halkın içinden toplanmış pek çok “devşirme” çocuğun, Enderun’dan geçerek, akılları ve yetenekleri sayesinde, devletin üst kademelerinde görev aldıkları, giderek vezirliğe bile yükseldikleri, bazı güzel ve akıllı cariyelerin ise başkadın ve valide sultan oldukları, öte yandan deli ve yeteneksiz padişahların, saltanatlarını sürdürmeyip, başkalarına kaptırdıkları düşünülürse, bu iletinin halk kültüründeki dayanağı da daha iyi anlaşılabilir olur sanıyorum.

2- Kıskanç ve İftiracı Kadınlar:

Bu gruptaki masalarda; güzel ve yetenekli kızları, kadınları kıskanan hemcinslerinin, ablaları, gelinleri gibi yakın akrabalarının, onlara verdikleri ölümcül zararları görüyoruz.

Bu masalların hepsinde de kıskanıldıkları için iftiraya uğramış, zarar görmüş, acılar çekmiş bu kadınlar, sonunda kurtulup hakettikleri mutluluğa kavuşurlarken, kıskanç ve iftiracı kadınların bu kötülükleri, bir bumerang gibi, geri dönüp yine kendilerini vuruyor ve sonunda onlar zararlı çıkıyor. İşte masalın iletişi de tam bu noktada oluşuyor.

Ne yazık ki, toplumumuzda ötedenberi, bu tür olumsuz duygular taşıyan ve onları zararlı davranışlara dönüştüren, cahil, ilkel insanlarımız, özellikle de bu tür hastalıklı duyguları yoğun yaşayan kadınlarımız çoktur. Bunların verdikleri zararların boyutları arttıkça, halk kültürümüzde de onları eğitecek, zararsız kılacak, zaman zaman da korkutacak iletileri içeren masallar yaratılmıştır. Bu bir bakıma hasta ruhlara karşı, masallar aracılığıyla yapılan, toplumsal bir savunmadır. Bu tür davranış bozukluğu gösteren ve başkalarına zarar veren insanlara “Dikkat et, sonunda zararlı çıkacak olan yine sensin” denmektedir.

Bu kıskançlıkların özellikle kız kardeşler veya gelinlerle görümceleri arasında olması da ayrıca ilgiye değer bir noktadır. Gelinlerin görümcelerini kıskanmaları ve onlara kötülük yapmalarının, belki mantıksal bir açıklaması bulunabilir ama, kardeşlerin birbirlerine ölümcül zararlar vermelerinin nedenleri herhalde ta “Habil” ile “Kabil”de aranmalıdır ve yine herhalde aynı ana karnını paylaşan, bu “karındaş” insanların, bu yıkıcı-yokedici duygularının ekonomik, sosyal nedenlerden ötürü mutlaka önemli psikolojik nedenleri olmalıdır diye düşünüyorum. Çünkü insan, her türlü eğitilmiş özelliğinin-

den arındırıldığında, kendisiyle başlayıp biten, her türü bağdan soyutlanmış, tek başına bir bireydir ve bir kocaman “yalnızlık”tan ibarettir. Öyleyse geliştirilmemiş, eğitilmemiş bu zavallı “ben”in içinde onu bağlayıcı, hiçbir bağa yer yoktur, o kendi bütününe yalnızca “ego”suyla doldurmuştur. Yine öyleyse, bu tehlikeli ego, masallar aracılığıyla bir ölçüde de olsa yenilmeli, eğitilmelidir. Halk çözümü, bu tür olayları konu alan masallar yaratmakta bulmuştur.

Bu gruptaki masallardan olan “Gülbahar ile Gülbarın”de ve “Yedi Çingene”de kızkardeşlerden tembel, beceriksiz ve kıskanç olan ablalar, güzel ve yetenekli, iyi bir evlilik yapan küçük kardeşlerinin mutluluğunu kıskanırlar ve tuzaklar kurup, iftiralar atarak ona büyük acılar çektirirler.

“Fatma”, “Kül Eşek”, “Bıra Mus”, “Dertli Fatma”, masallarında kıskanç gelinler özverili, iyi kalpli görümcelerine yılan yavrusu içirip, sonra da karınları şişince hamile olduklarını söyleyip iftira atarak, kocalarını kışkırtırlar ve bu zavallı, savunmasız kızların ölümüne terkedilmelerine neden olurlar.

“Gül Hanım”, “Nar Tanem Bir Tanem” masalında ise, arkadaşlarına ihanet eden kıskanç, çıkarıcı, emeksiz yemeğe konmak isteyen kızları görüyoruz.

“Nar Tane” masalında bu konudaki iletiler başka boyutlar da kazanır. Söyle ki, kötü kalpli ve kıskanç amca karısı, güzel kız Nartane’ye iftira eder ve namussuz olduğu konusunda, kızın erkek kardeşlerini kışkırtır. Erkek kardeşler, ölümüne terkettiler ki kız kardeşlerini bir gün karşılarında görünce, namus konusunda öyle çok sınavdan geçirirler ki, sonunda dayanamayan kız, kendisini kuyuya atarak intihar eder. Yaptıklarına çok pişman olan oğlanlar, kızın cesedini kuyudan çıkartıp muayene ettirdiklerinde “bakire” olduğunu anlarlar ve olanları amcalarına anlatıp, duydukları acı ve öfkeyle, hep birlikte yengelerini öldürürler. Görüldüğü gibi, buradaki ileti, insanı trajik boyutlara rahatsız ederek, uyarmayı amaçlamaktadır.

Ayrıca, kuyudan çıkarılan kızın cesedi bakire olmasıydı, acaba aynı üzüntü duyulacak mıydı, yoksa “iyi oldu, namusumuz temizlendi” mi denecekti? Elbetteki ikincisi olacaktı, çünkü daha önce de kız aynı nedenle ölümüne terkedilmişti. Öyleyse, burada kızın bakire olması, yaşıyor olmasından çok daha öncelik kazanıyor. Toplumumuzdaki bu katı, acımasız değer yargısının günümüzde de sürüyor olması, düşündürücüdür. 1993 yılında, gazetelerde yer alan Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrencisi bir kızın, hamile olduğu için intihar ettiği haberi üzerine, kızın babasının; “Cesedi muayene ettirdim kızım bakiredir” diye gazetelere demeç vermesi, bu konuda bizi acı acı düşündürmesi gereken bir “örnek olay”dır.

Bu masaldaki ileti, “Kıskançlık nedeniyle kimsenin namusuna iftira atma, yoksa o da ölür, sen de ölürsün” dediği için çok daha sarsıcı, çok daha çarpıcıdır. Çünkü, burada öteki masalarda olduğu gibi, haklı hakkını almamış, iyiler iyilik, kötüler kötülük bulmamıştır. Tam tersine iyi ortadan kalkmıştır. Böyle olunca da masal yaratıcısının ve dinleyicisinin yapıcı beklentisi gerçekleşmemiş, kendisiyle özdeşleştirdiği, haksızlığa uğrayan iyi kahraman mutlu sona ulaşamamış ve göreceli de olsa psikolojik bir rahatlık sağlanamamıştır.

Bu masal, öteki masalların genelde içerdiği, geleneksel sonuç iletimini içermeyen, ayrıksı bir masaldır.

“Muradına Eremeyen Dilber” masalında ise herşey yerli yerindedir. Güzel kızı kıskanan cariyeye, onun gözlerini kör edip sonra da ölüme terkederek, yerine kendi çirkin kızını koyar ama, sonunda gerçek anlaşılınca cezasını çeker, güzel kız da çektiği pek çok acıdan sonra, hak ettiği mutluluğa ulaşır.

3. Kötü Kalpli Üvey Anneler, Büyücü Kadınlar ve Acımasız Dev Anaları:

Masallarımızdaki üvey annelerin hepsi de kötü kalpli ve acımasız kadınlardır. Yılların, yüzyılların oluşturageldiği bu vargi elbetteki gerçektir ama, acaba bu konuda istisnalar yok mudur? Üvey anne, önce insan sonra üveyanne olamaz mı? Onu kötüleştiren, “üvey annelik” kavramının kendisi mi? Elbette iyi üvey anneler de vardır çünkü, toplumumuzda iyi insanlar vardır. Fakat, bu üvey anne sözcüğüyle “kötülük” kavramı öylesine özdeşleşmiştir ki, bazı üvey anneler bu özdeşleşmeyi aşır, çocuğa ulaşmamakta ve amaçladığı iyi iletişimi kuramamaktadırlar. Çünkü, toplum ve dolayısıyla da çocuk, üvey anneden hep kötülük beklemektedir. Böyle olunca da öz anne yaptığı zaman, gayet doğal sayılabilecek bazı eğitici, yönlendirici yaptırımlar, çocuğa üvey anne tarafından uygulandığında, acımasızlık olarak kabul edilebilmektedir. Öyseyse, üvey anneleri hep kötü gösteren ve belirli bir kesimin davranışlarını yansıtan bu masallara karşı, iyi üvey annelerin de olabileceğini örnekleyen, başka masallar yaratılmalıdır. Böylece, topluma bu konuda daha yapıcı iletiler verilmiş olacaktır ki, sanırım doğrusu da budur.

Masalarda yer alan büyücü kadınlarla, acımasız dev anaları ise toplumdaki entrikacı, acımasız öteki kadınları simgeler ki, onlardan daima sakınılmalıdır uyarısını vermek için, bu tiplere özellikle yer verilir.

Bu kadın tiplerini konu alan masalardan “Büyülenen Büyücü”de bir adamın karısı büyücüdür ve sırrını öğrenen kocasını köpeğe dönüştürür. Bu masal, görüldüğü gibi içerdiği başka iletilerin yanı sıra, eş seçiminde özellikle dikkatli olmalıdır, entrikacı kadınlar her türlü gizli işi yapabilirler ve kö-

tülüklerinin farkedildiğini anladıklarında da çok kıyıcı olabilirler, iletisini taşımaktadır.

“Hasınko ile Cıtto Pıtto” masalındaki kötü kalpli üvey anne kocasına, çok hasta olduğunu ve onun üç çocuğunun kanını içerse iyileşebileceğini söyler. buradaki ileti görüldüğü gibi, doğrudan babalaradır ve çocukların üvey annelerden korunması gerektiği anlatılmaktadır. Karısının her söylediğine inanan saf adam, onun için çocuklarını kurban etmeye hazırdır. Olayın bu türlü gelişmesi de şu atasözlerimizi doğrulamaktadır: “Ananın sevmediğini baba sevmez. babanın sevmediğini oba sevmez”, “Anasız çocuğun babası da olmaz”.

“Dev Anası ve Cake” masalında ise kötül kalpli dev anası, zavallı çocuk Cake’yi yok etmek için, elinden gelen herşeyi yapar ama, Cake akli ve kurnazlığı sayesinde sonunda onu yener.

Masallardaki devler ve cadılar, çoğunlukla kadın olarak betimlenirler. Bunlar dış görünüşleri bakımından, kocaman memelerini omuzlarına atmış, dağınık ve gür sağlı, korkunç görünüşlü iri-yarı kadınlardır. Geleneksel halk kültürümüzde, dinsel inançlara bağlı olarak, zaman zaman kadının şeytanla özdeşleştirildiği ve her türlü kötülüğün anası sayıldığı, bu nedenle de örtünmeye, itilmeye, ikinci sınıf vatandaş olmaya zorlandığı düşünülürse, bu tür bir betimlemeyi de doğal karşılamak gerekir.

“Oduncu ve Kızları” masalında, üvey anne hem oduncunun kızlarına çok kötü davranır, hem de onları babalarına kötüler. Sonunda adamın aklını çelerek, onu kızlarını ormana bırakmaya razı eder. “Hasınko ile Cıtto Pıtto” masalında olduğu gibi, buradaki ileti de babaları uyarıyı amaçlamaktadır.

“Ne İdim Ne Oldum Ne Olacağım” masalındaki, savaşa giden padişah kocasına ihanet eden kadın ise eşine ihanet etmekle kalmaz, buna karşı çıkan, kendi öz kızına iftira atıp, onun öldürülmesini amaçlar. Burada, kızının ölümünü isteyen annenin öz oluşu, babaları uyarıyı iletisine başka bir boyut daha katmakta ve namus değer yargılarını yitirmiş erdemsiz bir kadının, ne kadar düşkün ve acımasız olabileceğini de göstermeyi amaçlamaktadır. Bu tür kadınlardan, erkekler, yalnız çocuklarının canını değil, kendi canlarını da sakınmaktadırlar.

Masaldaki bu olay ve olaya bağlı olan iletinin bir benzeri de Yunanlılar’ın ilk büyük trajedi şairi olan Aiskhylos’un “Agamemnon” trajedisinde şöyle yer alır: Troya Savaşı’na başkomutan olarak katılan Agamemnon, on yıl sonra evine geri döndüğünde, kendisinin amcaoğlu olan Aigisthos ile evlenmiş olan, karısı Klytimestra tarafından, bir hileyle öldürülür. Agamemnon yokluğunda, kendisine ihanet eden karısının kurduğu tuzağa, beraberince esir olarak getirdiği Troya kralının kızı kahin Cassandra’nın uyarılarına karşın, hiç kuşkulandıktan düşmüş ve canından olmuştur.

“Kıskançlık” masalındaki üvey annenin, kötü davrandığı kızın yaşında bir de kendi öz kızı vardır. Kendi kızına çok iyi davranıp, onu korurken, aynı yaştaki üvey kıza çok kötü davranması, kıyaslama olanağı verdiği için, çocuğu daha çok yaralayacak ve acısı bir kat daha artacaktır. Çünkü, burada eziyet edenin sayısı birden ikiye çıkmaktadır. Öyleyse, üvey annelerin bir de kendi çocuklarının olması sorunu daha da çözümsüz kılacak ve çok daha acımasız boyutlara tırmandıracak demektir. Masaldaki ileti de bir bakıma çocuklu üvey annenin, daha tehlikeli olabileceğine dikkat çekmesi açısından önemlidir. Bu masalarda yine ilgiye değer bir başka nokta da üvey anneyle birlikte gelen çocukların, çoğunlukla erkek değil kız olmaları ve kötülük yapma konusunda anneleriyle işbirliği yapmalarındır.

4. Cinsel Tacize Uğrayan Kadınlar

Bu konuyu işleyen masalların bazılarındaki kadınlar babaları, kayınları gibi çok yakınları tarafından cinsel tacize uğrarlarken, bazılarını da imam, yakın komşu veya yönetici gibi görünürde güvenilir insanlar rahatsız ederler. Bazı kadınlarsa iyilik yaptıkları erkeklerin saldırısına uğrarlar ama, hepsinden de namuslarını koruyarak kurtulmasını bilirler.

“Geyik Sultan” masalında, padişah babasının kendisiyle evlenmek istediğini öğrenen güzel kız, çok üzülür ve akıllıca planlar yaparak, kaçıp babasının elinden kurtulmayı başarır. Masallara konu olan bu olaylar, aslında toplumlarda var olan “ensest” ilişkilerin masallara yansımalarıdır. Çünkü, Latince “lekelemek-kirletmek” anlamına gelen ve baba-kız, kardeş-kardeş, ana-oğul, dede-torun, amca-yeğen gibi aralarında çok yakın kan bağı olan, aile bireyleri arasında yaşanan cinsel ilişki olarak tanımlanan “ensest” olgusu, insanlık tarihi kadar eskidir. Örneğin; Eski Mısır’da firavunlar soylu aile yapılarını bozmamak için, kardeşleriyle evlenmişlerdir. Kleopatra’nın annesiyle babasının kardeş olduğu, kendisinin de kardeşi Putalemyus ile evli olduğu biliniyor.

Ekonomik ve toplumsal yapı değiştikçe, aile içi evlilikler de kalkmış ve bu, bir cinsel sapma olarak kabul edilmiştir. Böylece günümüzde bu ilişki giderek, aile içinden bir göbek daha dışarıya atılmış ve amca çocukları veya teyze çocuklarının birbirleriyle evlenmeleri doğal kabul edilmiştir. Bu yakın akraba evliliklerinde “kanın bozulmaması” gerekçesi kadar, ekonomik gücün bölünmemesi, malın dışarıya çıkmaması isteği de önemli rol oynar.

“Gülnazik” masalında hacca giden babanın, güvendiği komşusuna, “Helvacı Güzeli”nde ise imama emanet edilen kızlar, emanet edildikleri komşu ve imam tarafından cinsel tacize uğrarlar. Her iki masalda da kızlar, akıllarını kullanarak, bu adamların ellerinden kurtulmayı başarırlar.

Toplumun, yaşanmış olaylardan hareket ederek yarattığı bu masallardaki ileti görüldüğü gibi, dinsel geleneklerimizde olan, hacca giden babanın geride bıraktığı kızını, karısını çok iyi tanımadığı, iyice güvenmediği insanlara bırakmamasını öğütlemektedir.

“Terzi ile Karısı” ve “Üç Dilek” masallarında, yoksul terzi ile yoksul çobanın güzel karılarına, padişah gözkoyar ve adamlara yerine getiremeyecekleri bazı şartlar koşarak, bunları gerçekleştiremezlerse, eşlerini ellerinden alacağını söyler. Akıllı kadınlar, kocalarının yanlarında yer alarak, onların bu koşulları yerine getirmelerini sağlarlar ve eşleriyle olan mutlu evliliklerini sürdürmeyi başarırlar.

“Kadının Çilesi” ile “İyi Kalpli Kadın” masallarında ise kadınlar önce gurbete giden kocalarının kardeşleri yani, kayınları tarafından cinsel tacize uğrarlar, sonra da onlardan kaçıp kurtulmak isterlerken, yolda karşılaştıkları her yabancı erkek, onlara sarkıntılık yapmak ister. Fakat, kadınlar hepsinden de kurtulmayı başarırlar.

Görüldüğü gibi bu masalların tümünde, kadınlar büyük uğraşlar vererek namuslarını mutlaka kurtarıyorlar. Masalların bu mutlu sonları acaba gerçek sonlar mıdır yoksa toplumsal vicdanı incitmemek için yaratılmış, olması istenilen, özenilen “masalsı” sonlar mıdır? Gerçek yaşamdaki kötü amaçlarına ulaşan ilkel erkeklere, görüldüğü gibi, masallar geçit vermiyor. Onları hep başarısız ve yenik kılıyor. Çünkü masallar, bir bakıma toplumların psiko-terapi uygulamalarıdır, rahatladıkları, yüceldikleri mutlu kahramanlarla özdeşleşip mutlu oldukları “pembe diziler”idir, “sığınma evleri”dir. Onlardaki ileti, kötülerin başarılı olacağı, haksızların zalimlerin mutlu, haklıların mazlumların mutsuz olacağı doğrultusunda olamaz. Zaten yerince ezilen ve acı çeken halkın, olumlu iletiler içeren, “masal sığınakları”na gereksinimleri vardır.

5. Eşlerine İhanet Eden Kadınlar:

İnsanoğlunun temelinde, “poligami” olgusuna yatkın bir geçmişi ve eğilimi olduğu, çeşitli evrelerden ve eğitim basamaklarından geçerek, tek eşliliğe ulaştığı gözönüne alınırsa, eş ihanetlerinin de insanlık tarihi kadar eski olması doğaldır.

Zaman zaman bu ihanetler, yalnızca ihanet olmakla kalmayıp, sonucun yarattığı öfke ve öç alma duygusuyla taraflar birbirlerine başka yönlerden de zarar vermektedirler. Örneğin, bu kadın tiplerinden birisinin yer aldığı masallardan olan “Gökbulut”ta padişahın kızıyla evlenen oğlanın karısı, düşman kralının oğluyla sevişerek kocasına ihanet etmekle kalmaz. düşmanla savaş halinde olan babasının ve kocasının sırlarını da karşı tarafa söyleyerek, onların yenilgiye uğramalarına neden olur.

“Çiğ Süt” masalındaki ihanet iletisinin, tüm insanları kapsayan bir boyutu vardır. “İnsanoğlu çiğ süt emmiştir” bu nedenle de ihanet eder yargısına karşı, insan çiğ süt emse de emmese de yalnızca insan olduğu için ihanet eder savı geliştirilmiştir. Buradaki kadın da yalnızca kocasına ihanet etmekle kalmaz, sevgilisiyle birlikteliğine engel olmaması için, onu ortadan kaldırmayı amaçlayan bir tuzağın içinde de yer alır.

“Ahmet Şah ile Kardeşi İbrahim” masalındaki kadının ihaneti kurgusunda, Hz. Yusuf kıssasından izler görmek mümkündür. Şöyle ki, zengin Yahudi tüccarın karısı, dürüst bir genç olan İbrahim’e gözkoyarak, kocasını onunla aldatmak ister. Ondandır karşılık göremeyince de edepsizlik edip, delikanlıya iftira atar. Burada da görüldüğü gibi, yapılan bir kötülük kendisiyle sınırlı kalmamakta ve öteki kötülükleri de beraberinde getirmektedir.

“Balığın Gülmesi”nde ise padişah olan kocasını aldatan kadın, bir de aşığını kadın kılığına sokup, sarayda saklamaktadır. Bu olayın içerdiği ileti ayrıca, kendi sarayında kendi karısı tarafından bile aldatılabilen bir padişahın, koca ülkeyi nasıl yönetebileceği sorusunu da gündeme getirmekte ve halkı, bu yönde de düşündürmeyi amaçlamaktadır.

6. Kurnazlık ve Yalanla Mutlu Sona Ulaşmak İsteyen Kadınlar:

Bu tip kadınların yer aldığı masalarda ya kurnaz anneler veya nineler niteliksiz, çirkin kızlarını yalan söyleyip, güzel ve özellikleri olan kızlarmış gibi göstererek, zengin evlere gelin vermeye çalışıyorlar ya da kızlar bu uğraşıya doğrudan doğruya kendileri yöneliyorlar.

“Çirkin Kız” ve “Keze Bacı” masallarında, kurnaz ve yoksul nine ve anneler çirkin, tembel, kocayıp evde kalmış kızlarını, yalan ve kurnazlıkla zengin evlere gelin etmeyi başarırlar sonra, gerçek ortaya çıkınca çok sıkıntı çekerler fakat, şans bir şekilde onların yüzüne güler ve mutlu sona ulaşırlar.

“Uykuşah” masalında ise yoksul kızın kendisi, söylediği yalanlarla padişahın oğluya evlenmeyi başarır.

Bu masalların taşıdığı iletiler görüldüğü gibi, masalların alışıldık idealize edilmiş, genel iletilerine bir noktada ters düşen, ayrıksı iletilerdir. Bazan yalanla ve kurnazlıkla da mutlu sona ulaşılabilineceğini söylemektedir ki, bu ayrıksı olduğu kadar da toplumdaki değişen değer yargılarını yansıtan, gerçekçi bir iletidir.

7. Akılsız, Beceriksiz, Sağduyusuz Kadınlar:

Bu gruptaki kadınları konu alan masalardan “Yedi Bacılar”da akılsız, beceriksiz, sağduyudan yoksun, neyin nerede, nasıl yapılacağını bilmeyen yedi kızkardeşin, kocaları tarafından evden kovulmaları ve başkalarından

soyutlanarak, ancak birarada yaşayabilmeleri konu edilirken, “İki Kardeş” masalında ise kıskanç ve sağduyusuz bir kadının, zengin olması için kocasını zorlaması sonucu, onun ölümüne neden oluşu anlatılmaktadır. Her iki-
sindeki ileti de kadınları böyle olmamaları konusunda, erkekleri ise böyle kadınlara karşı dikkatli olmaları konusunda uyarmaktadır.

Görüldüğü gibi, bir toplumun masallarında yer alan kadınların yansıması, aynı zamanda o toplumun kadınlara bakış açısının da bir yansımasıdır. Masal kadınlarını gerçek kadınlardan soyutlamak olası değildir. Çünkü, bu masallar bir başka toplumun, bir başka gezegenin masalları değildir. Her masal ait olduğu toplumun gerçeklerini yansıtır.

SONUÇ

Ne yazık ki, toplumumuzun masal kadınları da gerçek yaşamda olduğu gibi, çoğunlukla herşeyi tırnaklarıyla kazanmak zorunda oldukları için, tükenmez bir uğraş içindedirler ve yaşama karşı her zaman savunmadadırlar. Yine bu kadınlar mutsuzluğu mutluluğa dönüştürebilmek için, bir simyacı sabırla, yaşamları boyunca uğraşır dururlar ve yaşama öylesine bağlıdır ki, ondan hiç vazgeçmezler.

45 masaldan, yalnızca bir tanesinin kadın kahramanı intihar etmiştir. (Nartanesi). Ötekilerin hepsi direnmiş ve kazanmıştır. Masalarda intihar olayına pek rastlanmamasının bir başka nedenini de halkın dinsel inançlarında aramak gerekir. Çünkü, halk arasında intihar edenin, hem bu dünyasını hem de öteki dünyasını yıkacağı, orada da bir yeri olmayacağı inancı yaygındır ve intihar etmek günah sayılmaktadır. (Toplam 90 masalda ise iki intihara rastlanır. (İhtiyar Balıkçı-Nar Tanesi) Nedeni ne olursa olsun, 90 masaldan yalnızca ikisinde intihara rastlanması, insanımızdaki özellikle de kadınıımızdaki direşkenliği, yaşama sevincini yansıtan, güzel ve olumlu bir yansımadır ve bu açıdan sevindirici bir sonuçtur.

Görüldüğü gibi, yaşamları toplumsal yozlaşmalar, sarsılan güzel değer yargıları sonucu, bu tür iletilere gereksinim duyulmuş ve bunları içeren masallar yaratılmıştır. Öyleyse, masallar ve iletileri tüm bir halkın yaşam deneyimlerinden, yaşam macerasından damıtılmış, geçmişini değerlendiren, güne ışık tutan, geleceği yönlendiren altın damlalardır. Bu “altın iletiler-öğütler” iyi saptanmalı ve yerinde değerlendirilmelidir.